

## Bilgi Ekonomisi ve/veya Yeni Ekonomi'nin Reddettikleri

### *Rejections of Knowledge Economy and/or New Economy*

**Oya Gürdal\***

*“Yu, sana bilginin ne olduğunu öğreteyim mi? Bir şey bildiğin zaman, onu bildiğini göstermeye çalış. Bir şey bilmiyorsan, onu bilmediğini kabul et. İşte bu bilgidir.”*

Konfüçyüs\*\*

#### **Öz**

*Günümüzde yaşanan tekno-ekonomik dönüşüm, bugüne kadar potansiyel olarak varlığını bildiğimiz, gerekliliğine inandığımız ama yeterince kavrayamadığımız için kullanamadığımız bir değer, “yeni” olarak tanımlamamıza yol açtı; bugünkü anlayış ve kavrayış düzeyindeki bu yeni değer, bilgi ve/veya enformasyon’dur.*

*Bilgi ve/veya enformasyon ile onun çıktısı olan teknoloji, bugün günlük yaşamdaki ve bütün iş alanlarındaki süreçleri değiştirmiştir. Ekonomiyi yeni kılan, bilgi ve/veya enformasyonu anlama ve kavrayışımızdaki değişimdir. Bu makalede “bilgi ekonomisi/yeni ekonomi olgusunun reddettikleri”ni tartışma konusu yapma gereği, yaşadığımız tekno-ekonomik dönüşüm an’ının bugünkü resmini çekme, dönüşümün boyutunu sezgileme, dönüşümün ürünü olan bilgi ekonomisi olgusunun yaşanan an’da istediği esasları, kuralları ve kaynakları tespit etme yoluyla olgunun sunduğu fırsat ve tehditleri değerlendirme isteğinden kaynaklandı. Bu bağlamda çalışma, olgunun yaşama kanalize edilmesi sürecine*

---

\* Yrd.Doç.Dr.; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 06100 Sıhhiye-Ankara (ogurdal@humanity.ankara.edu.tr).

\*\* (Konfüçyüs, 1973, s. 6).

*ilişkin doğru ve yanlış seçenekler üzerinde düşünsel çabaya bir çağrı niteliğindedir.*

**Anahtar sözcükler:** *Bilgi ekonomisi, Bilgi yönetimi, Enformasyon yönetimi.*

### **Abstract**

*The techno-economic transformation currently experienced has led to define a well-known value on the level of today's comprehension as a new fact, of which we were aware of its potential, believed in its necessity, yet due to our insufficient comprehension could not so far utilise it extensively.*

*Knowledge and/or information, in addition to their contributions to technology output have profoundly changed both the processes of our daily lives and those in business world. Actually, what makes economy knowledge-based depends on how we comprehend knowledge and/or information. In this study, the issue of knowledge and/or information economy is taken under consideration with special emphasis upon its rejections. In this realm techno-economic transformation, anticipations concerning dimensions of transformation, the evaluation of all related challenges and opportunities of the knowledge economy were discussed. Knowledge economy is a product of transformation. Therefore, the opportunities and challenges embedded in choices should be defined rationally. The study also calls for intellectual effort on deciding upon choices for knowledge-based economy goals in real life.*

**Keywords:** *Knowledge economy, Knowledge management, Information management.*

## Giriş

“Bilgi ekonomisi” (*knowledge economy*) – “enformasyon ekonomisi” (*information economy*) – “yeni ekonomi” (*new economy*) – “bilgi sürümlü ekonomi” (*knowledge driven economy*) – “bilgiye dayalı ekonomi” (*knowledge-based economy*) – “dijital ekonomi” (*digital economy*)....

Yukarıda anılan terimler, bilgi tabanlı ekonomiyi betimlemek üzere, literatürde kimi kez eş anlamlı kimi kez de farklı içerik tanımlamaları ile kullanılmaktadır. ‘Terimlerin, varsa, içerik farklılıkları ve/veya nüansları nelerdir ve nedendir’ gibi sorulara bu çalışma doğrudan doğruya yanıt vermeyecektir ama, genel anlamda olgunun içeriğine ilişkin verdiği ipuçları ile yukarıdaki sorunun yanıtı için düşünsel bir altyapı oluşturacaktır. Çalışmada, yeni ekonomi düzenini betimlemede, yukarıda anılan diğer terimlere kıyasla en geniş içeriğe sahip olduğu için, “bilgi ekonomisi” terimi tercih edilmiştir; ancak yeri geldiğinde ekonomideki ‘yeni düzen’ vurgusu için olgu, “yeni ekonomi” terimi ile de adlandırılmıştır.

Bilgi odaklı ve/veya bilgi kaynaklı ekonomiden söz ediliyorsa, söz konusu olgu onu betimleyen terimlerle adlandırılıyor ve kavramsallaştırılıyorsa, o halde inceleme konusu (nesnesi) “bilgi”, nesnesinin öznesi ‘insan’ ve ‘toplum’ olan bir bilim dalında, birey ile kullanıcı arasındaki bilgi akış sürecinin en üst düzeyde oluşumunu sağlama sorumluluğunu üstlenen birey(ler) olarak olgunun içeriğini algılamamıza taşımamız ve konuya ilişkin ‘gerçek nedir?’ sorusuna yanıt bulmamız gerekiyor. Bunun yanında; gereksinimlere uygun bilgiyi elde etme, sistematik hale getirme, işleme ve yayma, bir başka deyişle ‘bilgiyi yönetme’ işlevini yerine getiriyorsak ve bu misyonu toplumsal gereksinimlere yanıt vermek üzere üstlenmişsek, bu nedenle de olguyu kavrama ve vizyon geliştirme sorumluluğunu taşıyoruz. Makale, yukarıda değinilen gereksinimlerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni ekonomi düzenini betimleyen “bilgi ekonomisi” (*knowledge economy*) terimini, Amerikalı sosyal bilim uzmanı Peter Ferdinand Drucker, 1969 yılında literatüre kazandırmıştır; aslında, bilim dünyasında yeni ele alınan bir konu değildir. Bununla birlikte endüstriyel işletme ya da firmaların bilgi ve/veya enformasyon gereksinimlerini tanımlayan ve “endüstriyel enformasyon” (*industrial information*) ya da “iş enformasyonu” (*business information*)

terimleri ile adlandırılan ve mesleki literatürde de kavramsallaştırılmış olguyu hatırlamakta yarar bulunmaktadır.<sup>1</sup> Burada iki olgu arasındaki bağıntıyı açıklamak gerekirse; “endüstriyel enformasyon”, çoğunlukla mikroekonomi düzeyinde firmaların gereksinim duyduğu bilgi ve/veya enformasyona, “bilgi ekonomisi” ise makroekonomi düzeyinde ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetlerde gereksinimi duyulan bilgi ve/veya enformasyonun değerlendirilmesine yönelik çalışma, çaba ve anlayışı içermektedir. Bu bağlamda, kuşkusuz, “endüstriyel enformasyon”, “bilgi ekonomisi”nin yapıtaşdır.

Çalışmada ‘olgu’nun, niçin ‘reddettikleri’ vurgusu ile ele alınmış olduğuna gelince; nesne, kavram, olay, olgu ve değerlerin olumlu ve olumsuz yönlerinin bulunduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda, her olgu gibi “bilgi ekonomisi”nin de özünde hem fırsatları hem de tehditleri içerdiği anlaşılır. O halde olgunun reddettikleri bilinirse, reddettiklerini yapmanın ‘tehdit’, yapmamanın ‘fırsat’ haline dönüşeceği kolayca algılanabilir.

Bu bağlamda, makalede, “bilgi ekonomisi”nin reddettiklerini saptamada ortaya konan görüşler, fırsat ve tehdit yaratan unsurlar ya da dikkate alınması gereken kurallar olarak değerlendirilmelidir. Çünkü “bilgi ekonomisi”, yöneylem disiplinindeki anlamıyla, bir ‘oyun’dur. Bilindiği gibi, her oyunun bir kuralı vardır; kuralları bilmeyen ve/veya uygulamayan ‘oyun dışı’dır. Oyunun ilk kuralı, bilgili olmaktır; bilgiye dayalı olmayan her iş, iletişim ve ilişki süreci tehdit unsurudur; o halde kurallara uymayan birey, kuruluş veya ülkeler ‘oyun dışı’dır. Bu sebeple kurallar bilinmelidir. Kuralların bilinmesi, yukarıda belirtilen misyon ve vizyonun gerekliliği, geçerliliği ve ayrıca bilginin değil bilgisizliğin olduğu yerde ‘bilginin’ değil ‘bilgisizliğin’ yönetileceği gerçeğini gözardı edemeyeceğimiz içindir. Bu nedenle konuya ilişkin ‘algı’yı geliştirmek kütüphaneçiler için de önemlidir. Unutulmamalıdır ki birey, kuruluş ve ülke düzeyinde “bilgi/bilgilenme kültürü”ne ilişkin anlayış ve kavrayışı, toplumsal gereksinim haline dönüştürme sorumluluğunu taşıyan meslek grubu ve/veya bilim dalını ‘kütüphaneçiler’ temsil etmektedir.

Bilgi ekonomisi olgusu, 20.Yüzyıl’ın ikinci yarısındaki “teknö-ekonomik dönüşüm süreci”nin ürünü olarak ortaya çıkmıştır; bilgi ve teknoloji kaynaklı/

---

<sup>1</sup>(Gürdal, 2000).

odaklı ekonomiyi betimlemektedir. Bilgi ekonomisinin içeriğini anlayabilmek için olgunun bağlı bulunduğu değişkenler tanımlanmalıdır. Olgunun “bilgi” ve “teknoloji” olmak üzere iki ‘temel’ değişkeni vardır. Bilgi, bireyin zihninde tutulan veya bilgi kayıt ortamlarına kaydedilerek iletilen sistematik, anlamlı ve ilişkili veriler bütünüdür. Teknoloji ise, sistematik üretim bilgisi, bilgili insangücü ve donanım unsurlarının bileşkesini içeren dinamik bir olgudur; onun da çirkeğinde bilgi bulunmaktadır. Teknolojinin girdisi de çıktısı da aslında en genel anlamıyla bilgidir, bu nedenle bilgi ekonomisinin temel değişkenidir. Üzerinde önemle durulması gereken bir başka konu da, temel değişkenleri bilgi ve teknoloji olan “bilgi ekonomisi” olgusunun, inorganik değil organik bir gereksinimin ürünü olduğu gerçeğini kavramaktır.

Kanımızca, günümüzde yaşanan “teknolojik dönüşüm”, bugüne kadar potansiyel varlığını bildiğimiz, gerekliliğine inandığımız ama yeterince kavrayamadığımız için kullanamadığımız bir değeri, ‘yeni’ olarak tanımlamamıza yol açtı; bugünkü anlayış ve kavrayış düzeyindeki yeni değer, “bilgi” ve/veya “enformasyon”dur. Dikkat edilirse, bilgi ve/veya enformasyon ile onun çıktısı olan teknoloji, bugün günlük yaşamdaki ve bütün iş alanlarındaki süreçleri değiştirmiştir. Ekonomiyi yeni kılan, bilgi ve/veya enformasyonu anlama ve kavrayışımızdaki ‘değişim’dir.

Bilgi ekonomisi olgusunun, reddettiği unsurlara ilişkin sorulara yanıt bulma isteği; yaşadığımız teknolojik dönüşümün bugünkü resmini çekme, dönüşümün boyutunu sezgileme, dönüşümün ürünü olan yeni ekonomi olgusunun yaşanan an’da gereksindirdiği esasları, kuralları ve kaynakları saptama yoluyla, bu olgunun sunduğu fırsat ve tehditleri değerlendirme odaklıdır. Bu doğrultuda çalışma, özünde, olgunun yaşama kanalize edilmesi sürecine ilişkin doğru ve yanlış seçenekler üzerine düşünsel çabaya bir ‘çağrı’dır.

### **“Bilgi Ekonomisi”nin İçeriği ve Değişkenleri**

“Bilgi ekonomisi” olgusunun anlaşılması bize, aynı zamanda yaşadığımız çağın doğasını ve önemini kavrama şansını sunmaktadır. Çünkü olgu içeriğinde sadece ekonomi ile ilintili değil, aynı zamanda kültürel, eğitsel ve sosyal paradigmaları da barındırmaktadır. Dahlman (2001), içinde bulunduğumuz yüzyılda yaşadığımız dönüşüm sürecinin ürünü olan “bilgi ekonomisi”nin, ekonomik ve sosyal etkinlikler üzerinde derin bir etkiye sahip olduğunu

vurgulayarak, yukarıda öne sürülen görüşü desteklemektedir. Aslında söz konusu yaklaşım tarzında temel vurgu, 'insan motifi'dir. Sadece ekonomi bilimi değil diğer tüm bilgi kategorilerinde olduğu gibi, aslında 'öz'de hep varolan fakat unutulmuş 'insan motifi' -insani değerler, insanın gereksinimleri ve eğilimleri- yeniden keşfedilmektedir; tıpkı daha önce sözü edilen bilgi olgusunu anlama ve kavramadaki değişim gibi... Çünkü değişim ve dönüşüm sürecini tetikleyen, denetleyen ve yaşatan unsur 'insan' ve onun 'algısı'dır.

Martin (2001), "enformasyon ekonomisi" (*information economy*) betimlemesiyle olgu için şu tanımı öne sürmüştür: "Enformasyon ekonomisi", herhangi zamanda, herhangi bir yerde, elde edilen enformasyonun iletimi yoluyla; üretim, satış, hizmet dolaşımı, toplumsal etkinlik ve genel iletişimin gerçekleştiği ekonomidir. Martin, olgu için getirdiği tanımda; farkına varılması ya da ayırdına inilmesi gereken yaklaşım tarzının özünü, teknolojinin amaç değil araç olarak algılanması gerektiği anlayışı ile onun, araç olarak kullanıldığı devletin, ticaret ve toplum davranışlarında yarattığı değişim anlayışını vurgulamaktadır. Martin, "bilgi ekonomisi" (*knowledge economy*) için geliştirdiği yaklaşım tarzında da şunu öne sürmektedir: Bilgi her zaman olduğu gibi bugün de hayati derecede önemlidir. En az elli yıldır, bilginin daha iyi eğitim, daha fazla araştırma-geliştirme çalışmaları için kullanımı önemli sayılmakta ve bilgi sağlama üzerinde gösterilen yoğun çabanın sürdürülmesi gerekli görülmektedir. Öyleyse şimdi farklı olan ne' sorusuna, Martin şu yanıtı vermektedir: Şimdi bilgiye olan gereksinim daha da artmıştır; bilgi ve teknoloji-deki akıl almaz değişim ve gelişim hızı önemlidir; ancak ondan daha da önemli olan, söz konusu değişim ve dönüşüm sürecinin devlet, ekonomi ve toplum üzerindeki yansımaları ve bilgi ile teknoloji olgusunu kavramada saklı olan anlayıştır.

Bütün görüşlerin yanı sıra şimdi farklılığı hissedilen, daha önce belirtildiği gibi, bilginin değer yaratan bir unsur olması, bilgili olma ve bilgi kullanımının 'oyunun kuralı' haline geldiği gerçeğidir. O halde acaba, ekonomi için bilginin önemi daha önce bilinmiyor muydu? Sadece ekonomi değil, tüm alanlarda bilginin 'değer' yaratan bir unsur olduğu gerçeği, antik dönemden beri biliniyordu; çünkü bilgi kullanıldıkça tükenmeyip artan tek kaynak niteliğindedi; bilgiyi üreten de kullanan da değer yaratıyordu. Söz konusu anlayış daha da güç kazanmıştır ve kavramsallaştırılmış haliyle bugün de geçerlidir; ancak

bugün bu anlayışa yeni bir başka gerçek daha eklenmiştir; o da, 'değer yaratma'nın oyunun kuralı oluşu ve oyunun kuralına uymayanın oyun dışına alınmasıdır.

Günümüzde, bilgi sağlama ve geliştirmenin yanı sıra "yaşamboyu öğrenme", "kendi kendine öğrenme", "öğrenmeyi öğrenme" ilkelerinin niçin şimdiye dek hiç olmadığı kadar önemli sayıldığıının, kuşkusuz nedenleri bulunmaktadır. Bilgi ve birey odaklı değişim sürecinin kimi yansımalarını aşağıdaki örneklerde izlemek mümkündür:

■ Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme, pek çok yeni iş kolu yaratmıştır. Büyük ölçüde beceri sahibi olmayan çalışanlar, işlerinden çıkarılmaktadır. Bunun örneği, sadece bankalarda değil diğer alanlarda da çok açık biçimde görülmektedir.

■ Aynı zamanda, beceri sahibi olmayan çalışanlara karşılık beceri sahibi olanlar için ödüllendirmelerde çarpıcı bir değişim görülmektedir.

■ Bugün daha önce hiç sahip olmadığımız ve/veya bugüne dek sahip olduğumuzdan çok daha fazla bilgiyi elde etme olanak ve fırsatının bulunduğu gerçeği gözardı edilemez (Martin, 2001).

Bilgi ekonomisinde 'yeni' olan bir diğer oluşum, yeni teknolojilerin, özellikle de internet teknolojilerinin ekonomik alanda kullanılmaya başlamasıdır. Alım satımdan para aktarmaya, ortak ürün geliştirmeden planlamaya, ihaleden sözleşmeye, ekonomiye ait ne kadar işlem varsa, bunların yeni teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilebilir olması, ekonomik yapılanmalarda önemli değişikliklere yol açmaya başlamıştır. 'Geleneksel ekonomi'de makinelere sahip olmak önemliyken, artık bilgiye sahip olmak belirleyici olmaktadır. Teknoloji çağının metası olan "bilgi", yapısı gereği ekonomik dinamikleri değiştirmeye başlamıştır. Bilgi ekonomisini anlayabilmek için "bilgi"nin ekonomi için ne anlam taşıdığını görmek gerekir. İlk bakışta bilgiye sahip olmak makinelere sahip olmaktan daha kolay gibi görünmektedir; bilginin üretilmesi, elde tutulması ve güncelliğinin korunması ise işin zor kısmıdır. Bu da yaratıcılığı, yeni fikirler geliştirebilen insanları ve kuruluşları ön plana çıkarmıştır (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği [TÜSİAD], 2001, ss. 22-23).

Bütün bu gelişmeler politik dünyayı da etkilemiştir. Dünya, açık ve büyük bir pazar halini almıştır. Bilginin hızla paylaşıldığı ve en önemli meta olduğu

yeni ekonomide “rekabet”, hem artmış hem de küreselleşmiştir. Geleneksel ekonomi ve iş hayatında “insan kaynakları” kavramı, sadece fiziki unsurları dikkate alan materyalist anlayış doğrultusunda, yapılacak herhangi bir şey için kullanılabilir değer, zenginlik, başvurulacak, destek alınacak varlıklar olarak ele alınmaktadır. Oysa bilgi ekonomisinde ‘insan kaynağı’, bir ülkenin ya da bir şirketin, katma değer yaratmak için sahip olduğu ya da kullandığı “varlık”, “değer”, “beyin ve akılgücü”, “sosyo-kültürel meta” olarak düşünülmektedir (TÜSIAD, 2001, s. 60) .

Bilgi ekonomisinde, insan kaynağı ‘değer’dir, çünkü ekonominin esas sermayesi olan bilgi onun belleğindedir ve bilinç altında tuttuğu ve sorun çözme aşamasında aktif kıldığı yaratıcı olma yetisini aktif kılacak unsur insandır. Bu nedenle insan kaynağı, sadece personel, işgücü ya da emek olarak düşünülmemelidir.

Bu doğrultuda, “bilgi ekonomisi”nin şu dört ana bileşeni bulunmaktadır:

- Sayısallaşma,
- Ar-Ge çalışmaları,
- Küreselleşme,
- İnsan kaynakları profilinde yaşanan radikal değişim (TÜSIAD, 2001, s. 60).

Bilginin üretimi ve yayımındaki hızlı ilerlemeden dolayı “bilgi devrimi” diye adlandırılabilir bir sürecin ortasında bulunmaktayız. Bununla birlikte verimli biçimde kullanılmayan, karar verme ve alınan kararların uygulanması süreçlerine aktarılamayan fazla bilgi, tek başına ekonomik ve sosyal etkiye sahip değildir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme yoluyla, evrensel düzeyde kütüphaneler ve diğer bilgi erişim sistemlerinde depolanan bilgi ile gelişmekte olan ülkelerin bağlantı kurması artık güç değildir (Dahlman, 2001, s. 6). Ancak insanlar, firmalar ve kuruluşlar etkili bir biçimde bilgiyi kullanma güdüsü ve yeteneğine sahip değilse, bilgi erişim sürecinde değişen çok şey olmayacaktır. Sözü edilen bilgi erişim sürecini en üst düzeyde yaşayabilme ve böylece inovasyona (yenilik) dayalı bilgiyi üretme yeteneğine sahip olma durumu, büyük ölçüde, insanların eğitime, yeteneklerine ve onlara sunulan fırsatlara bağlıdır. Bununla birlikte, ulusal düzeyde bilgi erişim sürecinin besleyicisi ve/veya tetikleyicisi olan iki önemli unsur



bulunmaktadır; bunlardan biri, 'ekonominin güdüleyici ve kurumsal yapısı', diğeri de 'bilgi ve/veya enformasyon altyapısı'dır. İnovasyona ve/veya yaratıcılığa dayalı ürünleri ortaya koyma başarısı, 'katma değer yaratan bilgi' ve bu nitelikteki bilginin etkili biçimde kullanımı ile olanaklı kılınabilir.

Bugün dünyada 6 milyar insan yaşamaktadır; önümüzdeki çeyrek yüzyılda, gezegenimize 2 milyar insanın daha ekleneceği öne sürülmektedir. Bilgi ekonomisi, bugün ve gelecek için tahmin edilemeyen fırsatlar sunmaktadır, ancak kazançlar kendiliğinden elde edilmeyecektir. Uluslar, nitelikli insan kapasitesini inşa etmedeki başarısı oranında yarar sağlayacaktır. İnsana yatırım eğitim ile başlar, bu nedenle 'yeni eğitsel gereksinimler nelerdir' sorusuna yanıt aranmalıdır. Bugün bilgi ekonomisi, eğitimde kendi gereksinimleri doğrultusunda değişim istemektedir; bilgi ekonomisinin isteği, bireyin bilinç altında tuttuğu yaratıcı niteliğini ortaya çıkaran, her bireyin kendi yeteneklerinin ayırdına varmasına olanak tanıyan farklı bir eğitim sistemini var edecek 'eğitsel reformlar'dır. Bilgi ekonomisinde başarıya ulaşma, okuryazarlık durumu ve niceliksel değerlerin ötesinde eleştirel düşünme, iyi iletişim kurma ve etkili biçimde takım çalışması yapma yeteneği gibi davranışsal hünerleri gerektirmektedir. Eğitimin ötesinde, bilgi ekonomisinin kurumsal boyutu da hayati derecede önemlidir. Bir ülke, nitelikli insan kapasitesini yaratmak için, firma düzeyinde etkili 'inovasyon sistemi'ne, 'araştırma merkezleri'ne, üniversitelere ve 'beyin takımları'na (*think tanks*) gereksinim duymaktadır. Bilgi ekonomisi, aynı zamanda, enformasyonun etkili bir biçimde iletimi, yayımı ve işlenmesini kolaylaştıran güçlü bir 'ulusal enformasyon altyapısı'nı gereksindirmektedir. Tarih boyunca ekonomilerin başarısı bilgiye dayalı idi. Bugün farklı olan, bilginin, rekabet ve sosyal refah için en önemli unsur olmasıdır. (Zhang, 2001, ss. 9-10).

Bilgi ekonomisi - yeni ekonomi, enformasyon toplumu; bunlar yeni küresel düzeni açıklamak için bugün kullanılan terimlerden birkaçıdır. Hangisi kullanılırsa kullanılsın açık olan husus vardır ki o da, dramatik bir değişim sürecini yaşadığımızdır. Enformasyon teknolojisi ve bilgi yayımındaki ilerlemeler, küresel ekonominin görünümünü dönüştürmekte ve değişim sürecinde yaratıcılık, risk alma, girişimcilik ve esneklik giderek daha da önem kazanmaktadır. Bilgisayar okuryazarlığı da temel üstünlük unsurlarından biri haline gelmiştir. Bunun yanında "yaşamboyu öğrenme", "internet okuryazarlığı", "enformasyon

okuryazarlığı” gibi kavramlar, sadece “bilgi ekonomisi”nde değil, bilgi toplumu bireyleri için de değerlendirilmektedir ve aranan nitelikler arasındadır.

Bilgideki ilerlemelerin esas etkilerinden biri, ulusal, bölgesel, sektörel, konu ve çalışma alanları, firma ve kuruluş düzeylerindeki sürekli yeniden yapılanmanın içeriğine yansımaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, daha fazla bilgi üretme, ancak daha da önemlisi nerede üretilirse üretilsin, uygun bilginin etkin kullanımını gerçekleştirme gereksinimini duymaktadırlar. Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler, eğitim, enformasyon ve iletişim teknolojilerine daha fazla yatırımı gereksindiren bilgi ekonomisinin avantajını kullanmak için kapsamlı stratejiler geliştirmek zorundadır. Bu bağlamda bilgi ekonomisi aşağıda sunulan dört anahtar alan üzerinde odaklanmakta ve/veya istekte bulunmaktadır:

■ Varolan bilginin etkili kullanımı ve yeni bilginin üretimini destekleyen, modası geçmiş etkinlikleri kaldırmayı ve daha etkili olan yenilerini başlatmayı, girişimciliğin gelişmesini teşvik eden **ekonomik ve kurumsal rejim**;

■ Yeni bilgiyi hem üreten hem de kullanan eğitilmiş ve beceri sahibi **nüfus**;

■ Bilgi ve/veya enformasyonun etkili bir biçimde elde edilmesi, işlenmesi ve yayımını kolaylaştıran dinamik bir **enformasyon altyapısı**;

■ Küresel bilgi stokunu geliştirmeye yönelik etkileşimde bulunabilen, onu özümseyen ve küresel bilgiyi yerel gereksinimlere aktarabilen ve uyarlayabilen, küresel bilgiyi yeni bilgi ve teknolojiyi yaratmak için kullanabilen firmaları, bilim ve araştırma merkezlerini, üniversiteleri, beyin takımlarını (*think tanks*) ve/veya danışmanları ve diğer kuruluşları içeren etkin bir **inovasyon sistemi** (Dahlman, 2001, s. 5; Dahlman ve Andersson, 2000, ss. 13-14).

Günümüzde sadece gelişmiş ülkeler değil, gelişmekte olan ülkeler de bilgiye dayalı ekonominin sunduğu fırsatları değerlendirme, içerdiği tehditleri gözardı etmeme yönünde gerekli anlayış ve kavrayışa sahip olma çabasında ve bilgi ekonomisini yapılandırma yarışındadır. Ancak sözü edilen süreçte ortaya çıkan kimi sorulara da yanıt aranmaktadır. Yanıtı aranan sorulardan birisi ‘bilgi-yoğun bir işin değerinin nasıl ölçüleceği’, diğeri de enformasyon ve/veya bilgiye niceliksel bir değer nasıl konulabileceği yani ‘bilginin ölçülebilirliği’dir (Kanjanasupak, 2002). “Bilgi ekonomisi”, daha büyük ekonomik ve sosyal gelişme için işletmeler, kuruluşlar, bireyler, topluluk ve/veya toplumlar tarafından etkili biçimde oluşturulan, sağlanan, iletilen ve kullanılan

kodlanmış ve örtük bilgiye (*tacit knowledge*) dayalı sistemdir (Dahlman ve Andersson, 2000, s. 13). Bununla birlikte bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Bilgi ve teknolojiye büyük oranda yatırım yaptığı halde, girdiyi pozitif 'katma değer'e dönüştüremeyen ve bu nedenle zarar gören pek çok firma örneği bulunmaktadır. Sorun, girdinin değere dönüşmesi için izlenmesi gereken yolun da ne olduğunu bilip bilmemekte gizlidir; pek çok değişkenden söz edilebilir, ancak temel olarak sorun, bilgiye dayalı karar verme sürecinin yaşanma düzeyi ve alınan kararların iş/ilişki/iletişim ve bilgi süreçlerine aktarılıp aktarılmaması ya da ne ölçüde aktarıldığı ile ilgilidir. O halde amaçsız, yerinde ve uygun olmayan bilgi ve teknoloji yatırımlarının, işletme ve/veya ülke ekonomisi için, yarar yerine zarar getireceği unutulmamalıdır.<sup>2</sup>

### **“Bilgi Ekonomisi”nin Reddettikleri**

Bilgi ve/veya enformasyon ve teknolojiye dayalı olan “bilgi ekonomisi”, geleceğe uyarlı yüksek teknolojilerin uygulanması yoluyla verimlilik oranını büyük ölçüde arttırmaktadır. Öyleyse ‘olgunun içerdiği fırsatların tehdit unsuru haline dönüştürülmesine engel olmak, tehdit unsurlarını da fırsata dönüştürmek için gerekli olan anlayış ve kavrayış ne olmalıdır’ sorusuna yanıt bulmada düşünme yöntemimiz ne olmalıdır? Çalışmada bu soruyu yanıtlamak için önerilen düşünme yöntemi, daha önce de belirtildiği gibi, olgunun reddettiği unsurları ortaya koyarak gereksindirdiklerini kavramaktır; bir başka deyişle ‘oyun’un esaslarını içeren kuralları belirlemektir. Yeni ekonomi düzenini betimleyen “bilgi ekonomisi”, iş/ilişki/iletişim/bilgi süreçlerinde aşağıdaki durum ve süreçleri reddeder:

- Vizyon sahibi olmama,
- Anlayış/kavrayış eksikliği ya da yokluğu,
- Bilginin gereği ve kullanımı konusunda bilgisizlik,
- Bilmediğini bilmeme,
- İnovasyon (yenilik) eksikliği ya da yokluğu; taklitçilik,

<sup>2</sup>İşletmelerde pozitif katma değere dönüştürülemeyen bilgi ve teknoloji yatırımlarına ilişkin istatistikî bilgi ve ölçüm değerlerini içeren literatür için bkz. Berndt ve Morrison, 1995; Baily ve Gordon, 1988; Weill ve Broadbent, 1999.

- Belirsizlik; önsezi eksikliği,
- Rekabet korkusu,
- Risk alma korkusu,
- Güvensizlik ve özgüven eksikliği ya da yokluğu,
- Değişim ve gelişime hazır olmama,
- Açık, dürüst olmama,
- Katı hiyerarşik yapı,
- Duplikasyon, gereksiz tekrarlar,
- Yanlış devlet politikaları,
- Materyalist yaklaşım<sup>3</sup>,
- Niteliksiz insangücü,
- Hantal üretim süreci,
- Hantal pazarlama süreci,
- Rasyonel ve yerinde olmayan karar verme süreçleri,
- Doğa ile uyumsuz üretim süreci.

Bilgi ve/veya enformasyonun temel değişken olduğu “bilgi ekonomisi”nin kurallarını bilen birey, şirket, kurum ve ülkeler başarı yolunda bilgi ve/veya enformasyonun sunduğu tüm fırsatları ‘katma değerli’ yaşam standardına dönüştürürken, yanlış kurallar dizisi, yanlış iş/ilişki/iletişim ve bilgi süreçlerini yaşayanlar için, fırsatlar, bumerang gibi geri dönerek tehdit unsuru haline gelebilir. Bu sebeple fırsat ve tehditleri içeren seçeneklerin çok gerçekçi bir biçimde tanımlanması gerekmektedir.

Bilgi ekonomisinin reddettiği unsurların başında ‘vizyon sahibi olmama’ gelmektedir. Bir toplum ve/veya toplulukta vizyon belirleme misyonunu, o toplum ve/veya topluluk adına karar verme sorumluluğunu yüklenen ‘lider’ konumundaki bireyler taşır ya da taşımalıdır. Drucker’e (1993a) göre “yönetici” kavramı, artık ‘astların işinden sorumlu olan patron’ yerine ‘bilginin uygulanmasından ve performansından sorumlu kişi’ ile özdeşleştirilmiştir.

---

<sup>3</sup>Sadece fiziki unsurlara (makine-teçhizat, çeşitli test ve analiz cihazları, bina vb.) değer verme ve yatırım yapma anlayışı.

Yeni ekonomi işletmelerinde vizyona dayalı liderler ile nitelikli, öğrenmeyi bilen, esnek bilgi ve yüksek değer temelli, yaratıcı bilgi işçileri çalışmaktadır (TÜSİAD, 2001, s. 61).

Her üretim süreci, işletmeleri aynı zamanda bilgi üreticisi durumuna getirmektedir. Bu yüzden üretim sürecinin kendisi de bilgiye dönüşmeye başlamıştır. Ancak, bu dönüşüm sırasında sadece doğru ve çok sayıda veri elde etmenin yeterli olmadığı, doğru verilerin doğru karar veren mekanizmaya taşındığı zaman işletme amaçlarına ulaşabilmenin mümkün olabileceği anlayışı gündeme gelmiştir.

Bilginin niteliği hakkında bilgiye sahip olma gereği, yeni anlayışın özünde bulunan bir başka üründür. Kuruluşların çoğu ve devlet, bugünün ve yarının ekonomik ortamında başarıya ulaşmak bir yana, hayatta kalabilmek için firma bilgisi konusuna sıradan -hatta bilinçsizce- bir yaklaşımın yeterli olmayacağını anlamış bulunmaktadır (Davenport ve Prusak, 1998, s. 11). Bilgi ekonomisinde “araştırma-geliştirme” (A+G)ye yoğun biçimde yatırım yapan firmalar liderlik etmektedir.

*Organisation for Economic Cooperation and Development* (OECD)'nin verilerine göre, üretim (milli gelir) ve istihdam içerisinde özellikle ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde payını son yıllarda önemli ölçüde arttıran 'hizmetler sektörü'nün, A+G faaliyetleri içindeki ağırlığı artış göstermektedir. 1980 ve 1997 yılları arasında 'hizmetler sektörü'nün toplam ticari (kamu eğitim ve araştırma birimlerince yapılan A+G faaliyetleri hariç) A+G faaliyetleri içindeki payı ABD'de yüzde 4.1'den 19.5'e, Kanada'da yüzde 15.2'den 37.4'e, İngiltere'de yüzde 5.5'den 19.1'e, İsveç'te yüzde 11.2'den 19.1'e ve Norveç'te yüzde 15.5'den 32.4'e yükselmiştir. A+G'ye tüm sektörler bazında yapılan yatırımlar incelendiğinde de özel sektör payının devlet ve üniversiteye oranla çok yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ulusal düzeyde toplam A+G harcamaları içinde özel sektörün oranı, örneğin Japonya'da 1981'de yüzde 67.7 iken 1993'te 73.4'e çıkmıştır; devletin yatırım oranı ise, 1981'de yüzde 24.9 iken 1993'te yüzde 19.6'ya inmiştir. Kuzey Amerika, Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde de benzer eğilim izlenmektedir (Saygılı, 2003, s. 87; Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD], 1996a). Görülmektedir ki ekonomide lider olan ülkelerde bilgi tabanlı ekonominin sürükleyicisi, sadece devlet değil, rekabet ortamında hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde 'değer yaratma' zorunluluğu ile bilgiye yatırım yapan firmalardır.

Rekabetin şekli, bugün firma ve ülkelerin, statüyü koruma ve farklı ürün ve hizmetleri ortaya koyarak üstünlük sağlama adına, üzerinde en çok fikir geliştirilen konulardan biridir. Rekabet, bilginin yaratılması gibi onun etkili kullanımını da özendirir. Rekabet olmadan 'performans geliştirme' gereksinimine yönelik çaba harekete geçirilemez. Rekabetin gelişmesine yardımcı olmak üzere birtakım kilit unsurlara açık olunmalıdır; örneğin firmaları 'ihracata itme' ve böylece uluslararası ticaret için firmaları 'güdüleme', onları dünya standartlarında 'mal ve hizmet kalitesini geliştirme' ve 'yeni teknolojiler ile donanma' yönünde harekete geçirmektedir ya da zorlamaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için, bilgi ekonomisinin gereksindirdiği bu anlayış ve kavrayış hayati derecede önemlidir; aksi halde büyük firmaların çeşitli yöntemlerle baskıcı davranışları sonucu zarar görme riskini taşıyabilirler (Dahlman, 2001, s. 7).

Bilgi ekonomisinin gündeme getirdiği bir başka kavram, "risk sermayesi" (*venture capital-VC*) dir. Risk sermayesi, işletme içerisinde oluşturulan bir fondur; genç, dinamik, hızlı büyüme ve yüksek kârlılık potansiyeli olan projelere yatırım yapılmasını sağlar. O halde, finans sektöründe, belli amaçlar için kullanımı öngörülen ve bu amaçlar için oluşturulan bir finansal araçtır. Risk sermayesi, finansman, ortaklık ve destek çalışma konularında kuruluşların iş planlarını geliştirmelerinde yardımcı olmaktadır (Vakıf Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı, 2003). Böylelikle 'risk sermayesi yöneticileri', firmalarda en iyi ve daha iyi uygulama konusunda danışma işinde 'ağ (*network*) yöneticileri' olmaya başlamışlardır. Firmalar, yöneticilerin bağlı olduğu bilgi değerlerini şekillendirme ve ağlaştırma sürecinde, en iyi öneriyi vermek ve almak üzere, ortak ilkelere sahiptirler. Bundan dolayı risk sermayesi oluşumu, yeni bilginin ticarileşmesine de önderlik etmektedir (Cooke, 2001).

Dünyanın kodlanmış bilgi tabanı (basılı ve elektronik ortamdaki tüm tarihsel bilgi) geçen yüzyılın ilk evrelerinde her 30 yılda ikiye katlanırken, 1970'lere kadar her yedi yılda bir ikiye katlanıyordu; 2010 yılına kadar her 11 saatte bir dünyanın kodlanmış bilgisinin ikiye katlanacağını, bilgi sektöründe çalışan kütüphane ve enformasyon bilimi kuramcıları söylemektedir. ABD'de yarım milyonun üzerinde bilgi yoğun 'ileri teknoloji' alanında iş bulunmaktadır (Bontis, 2002).

“Bilgi ekonomisi”nin kavramsallaştırdığı bir başka anlayış, “öğrenen organizasyon” terimi ile adlandırılmaktadır. “Öğrenen organizasyon” (*learning organization*) terimini 1990 yılında Peter Senge kullanmıştır. Senge, “öğrenen organizasyon”u, büyük sonuçlar/ürünler yaratmak için kendi yeteneklerini sürekli olarak geliştirebilen insanların yer aldığı, yeni düşünme modellerinin beslendiği ve değer kazandığı; sürekli biçimde birlikte daha iyi nasıl öğrenilebileceğini öğrenen insanların bulunduğu; örgüt zekasının sürekli geliştiği yer olarak tanımlamıştır. Etkin ve etkili bir lider, kuruluşun örgüt kültürünü öğrenme ve bilgiye dayandırır. Kerfoot (2002), daha iyi bir gelecek için ‘akıl’ (*wisdom*)<sup>4</sup> ve akıllı insanları yaratan kuruluşları geliştirmeyi öğrenmenin de zorunluluk haline geldiğini vurgulamıştır.

Bu aşamada akıl konusunu açmakta yarar bulunmaktadır. Kuruluş için bilginin yeri ve önemi irdelenirken, bilginin (*knowledge*), bilgi kavramının içeriğini oluşturan veri, enformasyon ve özellikle ‘akıl’ ile olan ilişkisinin de göz önünde tutulması gerekir. Yeterli olmasa da şu anda ‘akıl’ sözcüğü ile karşılayabileceğimiz ‘*wisdom*’ın, kuruluş için, bilgiden (*knowledge*) de daha büyük değer taşıdığı argumanı üzerinde de düşünmekte, konuya yönelik varolan araştırmaları değerlendirmekte ve bilgi ekonomisi olgusu çerçevesinde irdelemeye olanak sağlayacak çalışmaların yapılması gereğine dikkat çekmekte yarar bulunmaktadır.

‘Bilgiye ekonomisinde yeni değişim aracı öğrenmedir’ önermesini getiren Robert Reich, ‘geleceğin şirketi’ için şu gerçekleri vurgulamaktadır: “İlk iyi fikrini hayata geçirmeyi başaracak bir şirket mi kurmak istiyorsunuz? Öyleyse öğrenmeye değer veren bir kültür yaratın. Yeni ve daha büyük sorumluluklar almanızı sağlayacak bir kariyer mi olsun istiyorsunuz? Öğrenme arzunuzu hiç yitirmeyin ve sürekli olarak öğrenmenize fırsat tanıyacak bir kuruluşta çalışın” (Kroug, Ichijo ve Nonaka, 2002, s. 13).

<sup>4</sup>Sistem yaklaşımına göre “*wisdom*”, insan onayı olsun olmasın her şeyi bilen, akıllı olma becerisine sahip ve sınırlılıkları olduğunu varsaydığımız sistemdir; bu tanımda zihinde uyanan soru, neyin akılcı neyin saçma olduğu konusudur. Kohen sistem için şunları söyler: *Wisdom*, bireylerin zihinleri yerine geçmek için bir tür toplum zihnidir ki, bu zihnin evrimi için, bir sonraki safha hedeflenir ve önem taşır; bu sebeple *wisdom*, kontrol amacıyla enformasyon akışını yönetir (Rayward, 1983, ss. 401-402).

OECD'nin (1996b), OECD ülkeleri bazında, üretim sektöründeki işgücünün nitelikleri, çalışanların iş alanındaki öğrenimi ve hem kamu, hem de özel sektördeki kuruluşların eğitim ve öğrenme için yaptıkları harcamalar, ulusal A+G harcamaları ve diğer konuları içeren araştırma verileri şu gerçeği ortaya koymaktadır: Ekonomik başarı ile firmaların, sanayilerin, bölgelerin ve ülkelerin 'öğrenme yeteneği' ve 'öğrenmenin önemi' konusundaki anlayışı arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşım, bilgi ekonomisinin gereksindirdiği "öğrenen organizasyon" ve "öğrenen ekonomi" anlayışını desteklemektedir. OECD'nin (1996a) bilgi ekonomisine yönelik bir başka çalışması, olgunun, "öğrenen ekonomi"nin ne olması gerektiği yanında, eğitim ya da öğrenimi etkili ve adil kılan unsurların ne olduğuna ilişkin soruları sormaya yönelttiğini de vurgulamaktadır. Ekonomistler, insan sermayesini geliştirme konusunu, eğitim ve deneyim yılı gibi veriler ile ölçmektedir. Oysa bu tür ölçü değerleri, ne eğitim ya da öğrenme kalitesini, ne de eğitim ve öğrenime yapılan yatırımın ekonomiye yansımalarını ölçmek için yeterlidir. Bugün resmi ve/veya resmi olmayan öğrenim (meslek-içi eğitim, sürekli eğitim, kendi kendine öğrenme gibi) sürecinde 'birey odaklı' gerçekleşen öğrenme ve bilgi ediniminin, görünen yüzünden ötede örtük (*tacit*) halde bulunan değerlerin ölçümüne dikkat çekilmektedir; zor olan da budur.

Yukarıda tanımlanan aslında yanıtlanması zor soruyu yanıtlamak üzere, bilgi ekonomisi ile birlikte gündeme gelen iki yeni kavramdan söz etmekte yarar bulunmaktadır. Söz konusu kavramlardan ilki "entelektüel sermaye", diğeri de "sosyal sermaye"dir. "Sosyal sermaye" anlayışını içselleştirdiği için öncelikle "entelektüel sermaye" anlayışını ele almak yerinde olacaktır.

"Entelektüel sermaye", 'insan sermayesi', 'yapısal sermaye' ve 'müşteri sermayesi'ni kapsamaktadır ki, bunlar 'ilişkisel sermaye' olarak da adlandırılabilir. 'İnsan sermayesi', bir kuruluşta bireysel düzeyde varolan bilgi stokudur. Bu bilgi, temelde, çalışanların zihninde yaşadığı için bilinir ama genellikle söz ile ifade edilmeden hakkında düşünülür; ve bu nedenle kodlanması ve iletimi güçtür. Kimi görüşlere göre, bir kuruluşun sahip olduğu bilginin tümü, yalnızca çalışanların zihnindedir; bununla birlikte bu kadar basit değildir. Kurumsal bilgi aynı zamanda diğer formlarda da bulunabilir. Örnek olarak, firmanın iş/ilişki/iletişim/bilgi süreçleri, strateji ve taktik düzeydeki kararları içeren bilgi yapıları verilebilir. 'Yapısal sermaye', çalışanlar akşam eve



gittiklerinde arkada kalan bilgidir. Yapısal bilginin özünü, çalışanların bulunmadığı anlarda kuruluşun rutin işlerini içeren sistem bilgisi oluşturur; çalışan birey(ler)in dışında varolur ama firmanın içindedir. Çalışan(lar), yüksek düzeyde entelektüel bilgiye sahip olabilirler, ancak kuruluş zayıf sistem ve süreçlere sahipse, genel anlamda sistemin entelektüel sermayesi, birey(ler)in bilgi potansiyeline erişemeyecektir. Bununla birlikte bir kuruluş, güçlü yapısal sermayesi ile bireylere, başaramama durumunda, öğrenmesi ve tekrar çaba göstermesi için olanak tanıyan “bilgi ve/veya bilgilenme kültürü” anlayışını sunabilmelidir. Entelektüel değerleri organize etmek üzere uygun teknolojilerin kullanımı, bireysel düzeydeki “know-how”ı grup bilgisine dönüştürebilir (Bontis, 2002).

“Entelektüel sermaye”, bir firma ve/veya kuruluş için değer ifade eden bilgidir. ‘Müşteri sermayesi’ ise, müşteri memnuniyeti, marka ve firma sadakati, firma ismi, firma imajı, marka değeri vb. olarak ölçülebilen ve gerçekte şirketin piyasa değerini belirleyen görünmeyen varlıklardır. Bununla birlikte, “entelektüel sermaye”nin en belirgin özelliği de, bugün için ölçülebilir olmasıdır. “Entelektüel sermaye”nin sözü edilen üç boyutu, firma ve/veya ülke ölçeğinde ‘değer yaratma’ yönünde gerçekten de stratejik düzeyde ele alınmalıdır (Bontis, 2002). Unutulmamalıdır ki bu ‘değer’, bilgi ekonomisinin kuralı haline dönüşmüştür.

“Entelektüel sermaye” anlayışının kavrandığı ekonomilerde ‘değer’ yaratan bir başka unsur, bir başka deyişle “bilgi ekonomisi”nin canlandırdığı ve kavramsallaştırdığı diğer bir anlayış da “sosyal sermaye” terimi ile adlandırılmaktadır. “Sosyal sermaye”, insanlar arasındaki aktif bağlantılar stokundan; insan şebekelerini ve topluluklarını birbirine bağlayan ve böylece işbirliğini olanaklı kılan güven, karşılıklı anlayış ve ortak değerler ile davranışlardan oluşur. “Sosyal sermaye”nin olanaklı kıldığı bireyler arasındaki bağ; kuruluşta işbirliğini, sadakati, bilgiye ve yeteneğe hızlı erişimi ve düzenli örgütsel davranışı destekler (Cohen ve Prusak, 2001, s. 20). O halde, Cohen ve Prusak tarafından ‘kavrayamadığımız zenginlik’ olarak betimlenen “sosyal sermaye” anlayışının özünü, güven, anlayış ve sadakat üzerine kurulu iş/ilişki/iletişim/bilgi süreçleri oluşturmaktadır.

“Entelektüel sermaye” ve “sosyal sermaye”, doğaları gereği, birbirini besleyen, “öğrenen organizasyon” ve “öğrenen ekonomi” kavramının içeriğini dolduran, böylece ‘inovasyon’ (yenilik)a dayalı ürün ve/veya süreçleri ola-

naklı kılan ve bu nitelikleri ile hayati değer taşıyan iki unsurdur. Bilgi ekonomisinde “entelektüel sermaye” üzerine yapılandırılmış “sosyal sermaye” anlayışının yaratacağı ‘değer’in gücünü, belki de bir başka şeyle kıyaslamak bile mümkün değildir; bu sebeple onu, ‘oyun’un temel kuralı olarak tanımlayabiliriz.

Yeni ekonomi düzenini betimleyen bilgi ekonomisinin reddettiği bir başka unsur, “hiyerarşi”dir. “Sosyal sermaye”nin ele alındığı yerde değinildiği üzere, yeni ekonomi anlayışında işletme sisteminde güvene dayalı iş, ilişki ve iletişim süreçleri, değer yaratan unsurdur. Çünkü her birey, sistemde konumu ne olursa olsun, yaptığı iş ile ilgili göreceli olarak en güncel, sistematik ve anlamlı bilgiye sahip olmalıdır. Birey, söz konusu bilgiyi iş, ilişki ve iletişim süreçlerine taşıdığı anda bilgisini sistemin bütününe mal edecektir; o halde ona bu fırsat tanınmalıdır. Böylesi bir anlayışa sahip bir sistem, Oğuz’un (2001) belirttiği üzere çalışana göre, yatay ve herkesin eşit olduğu bir platform sunar. Oysa “hiyerarşi”de katı ve dikey yapı söz konusudur.

Bilgi ekonomisinde işgörenler ‘bilgi işçisi’ terimi ile adlandırılmaktadır. Çok sayıda bilgi işçisi, belki de bilgi işçilerinin çoğunluğu, ticari kuruluşlarda veya bu tür kuruluşlar adına çalışmaktadır. Ancak onların konumu, dünyanın patronlarının konumundan da, dünyanın işçilerinin konumundan da çok farklıdır. Çalışan kesimini oluşturmaktadırlar, ama aynı zamanda emeklilik fonlarındaki paralarıyla da sanki tek gerçek kapitalistler de onlardır. Bir ‘patron’ları vardır, bu yüzden de ‘ast’ durumundadırlar. Ancak çoğunun astları da vardır ve böylece ‘patron’durlar. Hâlâ alt basamakta olanlar, kuşkusuz, er ya da geç, danışman ya da bölüm şefi olmayı ummaktadır. Üstelik onlar uzmandırlar. Çalıştıkları alan hayli dar olabilir, ama bu alanda patrone daha bilgilidirler ve bunun farkındadırlar. Kuruluştaki hiyerarşi içinde konumları ne kadar aşağıda olursa olsun, kendi alanlarında işverene kıyasla üstündürler. O halde ‘bilgi işçisi’, ast olmaktan çok meslektaş ve iş arkadaşıdır. Öyle de yönetilmesi gerekir (Drucker, 1993b, ss. 183-184).

Bilginin yapısında her geçen gün ivme kazanmakta olan ‘değişim olgusu’ bulunmaktadır. Değişim ve onun sonucu olan dönüşüm sürecinin, fırsatlar sunduğu bir gerçektir, ancak beraberinde tehdit unsurlarını da getirdiği unutulmamalıdır; bu durum ile baş edebilmenin ise bir tek koşulu bulunmaktadır, o da ‘hazır olmak’tır.

Bilgi ekonomisinde yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinin sunduğu fırsatları değerlendirebilmek, tehditleri görebilmek ve tedbirleri almak için 'hazır olma' anlayışını geliştirme sorumluluğunu, sadece birey ve kuruluşlar değil, ulusal düzeyde karar alma etkinliğini gerçekleştiren devlet de taşımaktadır. Değişim sürecine uyum sağlayamama ya da 'hazır olmama'; birey, kuruluş(lar) ve giderek toplum üzerinde ruhsal birtakım olumsuzlukları gündeme getirebilir. Bilgi ekonomisinin, her olgu gibi sadece olumlu değil, olumsuz yansımaları da söz konusudur. Devlet, bu bağlamda özellikle yasal ve yapısal düzenleme rolünü, yeni anlayış ve kavrayış düzeyine uygun biçimde yerine getirme sorumluluğunu zaten taşımaktadır; o halde 'bildiği' ve 'bilmediği' bilgiyi, çok gerçekçi biçimde değerlendirmekte yetkin olmalıdır. Görüldüğü üzere, "bilgi ekonomisi", doğru, yerinde ve zamanlı olmayan kararları başışlamıyor; çünkü bilgiye dayalı olmayan süreçleri ve özellikle bir ülkenin geleceğini tehdit edebilecek stratejik kararlarda "bilmediğini bilmemeyi" bütünüyle reddediyor.

O halde devlet, yaşanan 'tekno-ekonomik dönüşüm süreci'nde ele alınması gereken olgu, olay, kavram ve nesnelere ilişkin *soru ya da sorunları*; olası sosyal yansımalar, ülke menfaatleri açısından bütünü görme zorunluluğu, sektörel etkileşim gibi konular bağlamında değerlendirme potansiyeline sahip -konumuz itibarıyla özellikle bilgi olgusuna yönelik- politika belirleme ve koordinasyonu sağlama gibi yapısal düzenleme ve "fikri haklar" gibi hukuksal düzenleme rolleri çerçevesinde, *üniversite ve özel sektörün de desteğini alarak, en üst düzeyde ele almalı ve yaşama kanalize etmelidir*.

Berger (2000), bilgi ekonomisinde devletin üstlenmesi gereken rolleri tanımlarken, siyasi karar verme sürecinin yavaşlığına karşın ekonominin, 'erteleme' ve yerinde olmayan kararlardan dönme durumunda- 'tolerans gösterme' gibi anlayışları reddettiğine, bilgi ekonomisi anlayışının tüm toplum geneline yayılması için gereken eğitim reformlarına ilişkin soru ve/veya sorunların devlet tarafından titizlikle ele alınması gereğine dikkat çekmektedir. Berger, ayrıca vergi reformları, sosyal güvenlik reformları, özelleştirme gibi konular üzerine inşa edilecek ulusal kararlarda, özel sektöre daha çok pay ayırmanın önemini vurgulamaktadır (Berger, 2000). Bununla birlikte bilgi ekonomisi, devletin sadece yapısal ve hukuksal sorumluluklarını yerine getirmesini değil, kendi yapısı içinde de teknolojik değişimin gerisinde kalmamasını ve bu bağlamda

dönüşmesini istemektedir. E-devlet anlayışı bu yaklaşımın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. E-devlet anlayışının özünde, devletin, tüm vatandaşlarına -açıklık, şeffaflık, fırsat eşitliği ve kişisel verilerin korunması ilkeleri ile- kendisine ait bilgiye ulaşma kolaylığını sunan, vatandaşın da katılımını destekleyen elektronik ortamda oluşturulan 'bilgi erişim sistemleri' bulunmaktadır.

Devletin yapısal ve hukuksal sorumluluk alanları çerçevesinde değerlendirilen "fikri haklar", bilgi ekonomisinin içeriğinde özel tartışmayı gerektiren bir konudur; sadece kuramsal düzeyde tanımlamanın yeterli olmadığı, dolayısıyla uygulamadaki yansımalarının da titizlikle değerlendirilmesi gereği anlayışına dayalı, kompleks, karmaşık ve zor bir alandır (Dahlman, 2001, s. 7). "Fikri haklar", patentleri, "know-how"ları, ticari markaları, ticari sırları, kişiselilik/gizlilik hakları, eser sahibinin hakları (örn. copyright) ve diğerlerini içermektedir.

Porat (1977), "*Information Economy*" başlıklı çalışmasında, devletin yapısal ve hukuksal alandaki sorumluluklarını üst düzeyde yerine getirebilmesi için, ülkesinde -ABD'de- "Federal Enformasyon Politikası Ofisi"nin kurulması yönünde öneri getirmiştir. Yazara göre, yeni enformasyon uygulamalarından doğan ve çözüm gerektiren sosyal ve ekonomik çelişkilerin varlığı ve yürütme düzeyinde hedef ve amaçların açıkça ortaya konmamış olması ve çelişkileri çözmekle görevli devlet otoriteleri arasında koordinasyon eksikliği, böyle bir birimi gerekli kılmaktadır. Sözü edilen ofisin görevi, bakanlıklar arası danışmanlık ve koordinasyon olarak tanımlanmıştır. Porat, çalışmasında, ofisin ayrıca, "enformasyon politikası"nda benimsenen misyonu eyleme geçiren program bütçelerinin onaylanmasını da kolaylaştıracağını öne sürmüştür. Porat'ın çalışmasını izleyen aşamada "federal enformasyon politikası" konusu, ABD yasama ve yürütme organlarında ele alınmış ve ilgili yasalarda yerini bulmuştur. Konu, ayrıca ABD "kütüphanecilik ve enformasyon bilimi" okullarında da lisans düzeyinde ele alınmaktadır.

Bilgi ekonomisinin temel değişkenleri, "katma değerli bilgi/enformasyon" ve "teknoloji" ve bu temel üretim unsurlarına dayalı "entelektüel sermaye" ve "inovasyon" (yenilik), "sosyal sermaye", "risk sermayesi", "öğrenen organizasyon", "öğrenen ekonomi", "fikri haklar", "küreselleşme", yeni iş/iletişim/bilgi süreçleri ve modelleridir. Dikkat çekilmesi istenen bir başka konu da, olgunun bağlı bulunduğu değişkenlerin yaşama kanalize edilmesi için temel

kaynağın bilgi ve/veya enformasyon olduğu ve bu kaynağın uygun şekilde yönetilmesi gereğidir.

### “Bilgi Ekonomisi”nde Bilgi ve/veya Enformasyon Yönetimi

Yukarıdaki anlatımlardan çıkarsanacağı üzere; bilgi ekonomisinde bilgi ve/veya enformasyon,

- Sermayedir,
- Üretim faktörüdür,
- Önemli bir rekabet unsurudur,
- Ekonomik girdi yapısındadır,
- Sürekli değişim sürecine uyumu sağlayan etkidir,
- Her anlamda dinamik kalmanın koşuludur,
- Bir ekonomik kuruluşun sistem anlayışı ile oluşumu, yaşaması ve gelişmesini sağlayan etkidir,
- Bugünkü anlamında küresel yaklaşımın gereğidir,
- Aynı zamanda ürün niteliğini taşıyan çıktı niteliğindedir,
- Girdi niteliği ile para gerektirir ancak çıktıya dönüştüğünde parasal değeri daha yüksektir; ve dolayısıyla pozitif ‘katma değer’ yaratır,
- Bilimsel, teknik ve düşünsel yeni bir devrimin başlatıcısı ve sürükleyicisidir,
- Yaratıcılığın temel kaynağıdır,
- “Bilgi toplumu” olma hedefinin özü ve yaşatıcısıdır, o halde böylesine önemli bir varlık, **yönetilmelidir.**

“Bilgi yönetimi”, sistematik hale getirilmiş verilerin toplanması, aralarındaki ilişkilerin tanımlanması ve anlaşılması ile bu verilerin kullanılabilir, geçerli ve güvenilir enformasyon ve bilgiye dönüştürülmesi sanatı ve bilimidir.

Her üretim süreci, işletmeleri aynı zamanda bilgi üreticisi durumuna getirmektedir. Bu yüzden işin kendisi de bilgiye dönüşmeye başlamış bulunmaktadır. Ancak bu dönüşüm sırasında, doğru ve gerekli kapsamda veri elde etmenin yeterli olmadığı, doğru verilerin doğru karar veren mekanizmaya taşın-

diği zaman işletme amaçlarına ulaşabilmenin mümkün olabileceği gerçeği ortaya çıkmıştır. Doğru karar verme mekanizması ise, daha çok yönetim ve yöneticiliğin kalitesi, yani işletmedeki insan kaynağının niteliği ile ilgili bir husustur. Bilginin yönetimi ile, sistemde gereksinimi duyulan soru ve/veya sorunlara ilişkin yanıtlar aranır, bulunur, işlenir ve ulaştırılır kılınmak üzere bir yerde toplanır; dolayısıyla aynı sorunun tekrar çözülmesi için çaba gerekmez. Bu nedenle bilgi/enformasyon yönetimi çok kolay bir iş değildir; başlı başına bir uzmanlık alanıdır ve profesyonelliği gerektirmektedir.

Tekno-ekonomik dönüşüm sürecinin ürünü olan “bilgi ekonomisi”nde bilginin azlığı kadar birbirini tekrarlamaktan öteye gitmeyen ‘bilgi bombardımanı’ şeklinde nitelendirilebilecek ‘bilginin çokluğu’ da tehlike yaratmaya başlamıştır. “Bilgi yönetimi”nin temel çabası, bilgiyi üretken kılmaktır. İşletme amaçlarını gözeterek “bilgi yönetimi”, kuruluş içerisinde etkin değilse ekonomik girdiyi dönüştürmez; üstelik bilgi ve/veya enformasyonun ölçülmesi, doğası gereği, diğer üretim unsurları (insangücü, hammadde, sermaye, donanım ve enerji) gibi kolay değildir. Porat (1977), enformasyon sektöründe ‘hizmet pazarı’ tanım-lamasını getirerek bu pazarın ürünü ve/veya çıktısının “bilgi” olduğunu vurgulamaktadır. Porat’a göre, bir ‘enformasyon pazarı’, tüketicilerin; önceden bilmediği bir şeyi bilmediğini fark etmesini, sembolik bir deneyim değiş-tokuşunu, bir şeyi öğrenmesini ya da yeniden öğrenmesini, algılamayı veya bilişsel-liği çeşitlendirmesini, belirsizliği indirgemesini, seçeneklerini genişletmesini, karar(lar) geliştirmesini ve ‘süreç denetlemesi’ni sağlamaktadır.

Geçmiş projeler, girişimler, başarısızlıklar, başarılar ve çabalara ilişkin elde mevcut ve erişilebilir bilgi, karar verme sürecinin iyileştirilmesine hatırı sayılır ölçüde katkıda bulunur (Tiwana, 2003, s. 21).

‘Bilgi yönetimi ne değildir’ sorusuna Tiwana (2003) şu yanıtı vermektedir:

Bilgi yönetimi;

- Bilgi mühendisliği değildir,
- Süreçle ilgilidir, dijital ağlarla değil,
- ‘Daha zeki’ bir intranet (şirket içi ağ) inşa etmek değildir,
- Bir defalık bir yatırım değildir,

- Teşebbüs boyu “infobabus” değildir,<sup>5</sup>
- Bir zapt etme işi değildir.<sup>6</sup>

‘Değer yaratma’ ve ‘daha çok değeri elde tutma’yı hedefleyen bilgi ekonomisinde “bilgi yönetimi” vazgeçilmezdir, ancak sürekliliği gereklidir. Bu bağlamda, “bilgi yönetimi”nin büyük bir titizlik, bilgi ve beceri gerektiren bir iş olduğu ve sistemin önemli bir alt sistemi olarak işlev gördüğü anlayışının, özellikle üst yönetim tarafından kavranması ve desteğinin alınması olanaklı kılınmalıdır. Bununla birlikte “bilgi yönetimi”nin varlığı ya da etkililiğinden söz edebilmek için bilgiye dayalı bir sistemin de varlığı gerekmektedir; bilgiden çok bilgisizliğin olduğu sistemlerde ‘bilgi’ değil, ‘bilgisizlik’ yönetilir; makalenin başında değinildiği üzere bu bir anlayış ve kavrayış sorunudur. Bu sebeple bilgi ve/veya enformasyonun, profesyonel anlamda yönetildiği bilgi merkezleri (kütüphaneler ve enformasyon merkezleri) ve bilgi yönetimi konusunda üniversite düzeyinde eğitim alan kütüphanecilerin de, söz konusu anlayış ve kavrayışın ülke düzeyinde yerleşmesinde önemli sorumlulukları ve rolleri olduğu göz ardı edilmemelidir.

## Sonuç

“Bilgi ekonomisi”nin gerekli kıldığı anlayış ve kavrayış, gelişme ve/veya kalınma için bir araçtır; ulusal düzeyde topyekûn –tavandan tabana- “bilgi ve bilgilenme kültürü”nü gerekli kılmaktadır. Buraya kadar irdelenmesine çalışılan ‘anlayış’ ve ‘kavrayış’ düzeyine erişme yönünde gösterilen entelektüel ve/veya bilimsel düzeydeki tüm çabaların, bu doğrultuda ortaya konan tüm yöntem, kavram, olgu ve kavramsal yaklaşımın, temelde tek bir varoluş

<sup>5</sup>Bilgi yönetiminin öncelikle odaklandığı nokta, bir yandan teşebbüsün entegrasyonu sürecini desteklerken, yaratmak, tedarik etmek, dışarıdan getirtmek, yerine ulaştırmak ve en önemlisi de doğru zamanda doğru bilgiyi uygulamaya koyabilmeleri için doğru insanlara yardım etmektir. Bu nedenle, bilgi yönetimi çözümleri mutlaka bireylerin ve organizasyonların bilgiyi yönetim ve paylaşım tarzlarını daha da etkin biçimde yansıtmalıdır.

<sup>6</sup>Belge yönetenler pek bu söze kulak asmayacaktır ama bilgi yönetimi, bilginin ‘zapt edilmesi’ demek değildir. Belgeler şirket içinde ‘koruma altına’ alınır iken, içeriklerinin ciddi kayıplara uğraması kaçınılmazdır. Bir belge yönetimi sistemi, içerik, deneyim ve iç kavrayışta eksiklikler sergiler iken, hâlâ bilgi yönetimi teknolojisinde marjinal bir yer vardır. Bilgi, kendi mükemmelliği içinde, asla ‘zapt edilemez’.

sebebi bulunmaktadır, bu da “bilgi toplumu” olma niteliğini kazanma hedefidir. Onun da çekirdeğinde “bilgi ve/veya bilgilenme kültürü” bulunmaktadır. Ülkemizi gereksinilen kültür platformuna taşıyacak olan ‘insan kaynağı’na ve özellikle –çalışmanın bütününde irdelendiği biçimiyle- istenen anlayış ve kavrayışı, toplum düzeyine yaymada liderlik edecek ‘beyin takımları’na, bu amaçla kurulan ‘sistemler’e ve konunun özüne yönelik olarak hazırlanacak ülke gereklilik ve gerçeklerinin örtüştüğü ‘proje ve/veya programlar’a gereksinim bulunmaktadır.

Yukarıda özetlenen oluşumun her aşamasında, birey olarak ‘kütüphaneciler’ -bilgi uzman(lar)- ve sistem olarak ‘bilgi merkezleri’, ‘lider olma misyon ve vizyonu’nu taşıma potansiyeline sahiptir, ya da en azından değinilen vizyona sahip olmalıdır. Önümüzde bir fırsat bulunmaktadır. “Bilgi toplumu” olgusunun özünde “bilgi ekonomisi”, bilgi ekonomisinin çekirdeğinde “bilgi” olduğu gerçeği ve bilginin mutlak biçimde yönetilmesi gereğine ilişkin anlayış ve kavrayıştan söz ediliyorsa, bugüne dek topluma yeterince anlatamadığımız değerleri anlatabilir ve toplumsal gereksinimlere uygun biçimde geliştireceğimiz ‘bilgi ve bilgilenme stratejileri’ni belirleyerek onları yaşama kanalize edebiliriz. Bu bizim için bir fırsattır ve ‘oyunun kuralları’ bizim için de geçerlidir.

“Bilgi ekonomisi”nin kurallarına göre oynamama ya da onun reddettiklerini yaşamanın doğal sonucu, ilk aşamada, birey/kuruluş/şirket/toplum ve/veya ülke düzeyinde ayrılımların (izolasyon), son aşamada ise ‘kopma’nın başlamasıdır.

## Kaynakça

- Baily, M. N. ve Gordon, R. J. (1988). The productivity slowdown, measurement issues, and the explosion of computer power. *Brookings Papers on Economic Activity*, (2), 347-420. 30 Nisan 2004 tarihinde <http://proquest.umi.com/pqdweb> adresinden erişildi.
- Berger, R. (2000). *New economy: Opportunities for Europe*.
- Berndt, E. R. ve Morrison, J. C. (1995). High-tech capital formation and economic performance in U.S. manufacturing industries: An exploratory analysis. *Journal of Econometrics*, 65, 9-43.



- Bontis, N. (2002). The rising star of the chief knowledge officer. *Ivey Business Journal*, 66 (4), 20-25. 21 Mart 2002 tarihinde <http://proquest.umi.com/pqdweb> adresinden erişildi.
- Cohen, D. ve L. Prusak. (2001). *Kavrayamadığımız zenginlik: Kuruluşların sosyal sermayesi* (A. Kardam, Çev.). İstanbul: MESS.
- Cooke, P. (2001). New economy innovation systems: Biotechnology in Europe and the USA. *Industry and Innovation*, 8 (3), 267-289. 21 Mart 2002 tarihinde <http://proquest.umi.com/pqdweb> adresinden erişildi.
- Dahlman, C. J. (2001). Updating the economic incentive and institutional regime for the knowledge economy. *Development OUTREACH*, 3 (3), 6-8
- Dahlman, C. J. ve Andersson, T. (Ed.). (2000). *Korea and the knowledge-based economy: Making the transition*. Washington, DC: World Bank.
- Davenport, T. ve L. Prusak. (1998). *İş dünyasında bilgi yönetimi*. İstanbul: Rota.
- Drucker, P. F. (1993a). *Post-capitalist society*. London: Butterworth Heinemann.
- Drucker, P. F. (1993b). *Yeni gerçekler: Devlet ve politika alanında; ekonomi bilimi ve iş dünyasında; toplumda ve dünya görüşünde* (B. Karanakçı, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Gürdal, O. (2000). *Tekstil endüstrisinde enformasyon olgusu*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Kanjanasupak, L. (2002). Sizing up the new economy. *Nations*, Access Number: 2W80046735848. 22 Mart 2002 tarihinde <http://web11.epnet.com> adresinden erişildi.
- Kerfoot, K. (2002). The leader as chief knowledge officer. *Nursing Economics*, 20 (1), 40-42. 21 Mart 2002 tarihinde <http://proquest.umi.com/pqdweb> adresinden erişildi.
- Konfüçyüs. (1973). *Konuşmalar: Lun-yü* (M. N. Özerdim, Çev.). Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.
- Krogh, G., Ichijo, K. ve Nonaka, I. (2002). *Bilginin üretimi*. [İstanbul]: Dışbank.
- Martin, R. (2001). *The new economy*. South Australia: Information Economy Policy Office.

- Organisation for Economic Cooperation and Development. (1996a). *The knowledge-based economy*. 2 Şubat 2002 tarihinde <http://www.oecd.org/dataoecd/51/8/1913021.pdf>; <http://members.shaw.ca/competitivenessofnations/Anno%20OECD4.htm> adresinden erişildi.
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (1996b). *Transitions to learning economies and societies*. Paris: OECD.
- Oğuz, Ş. (2001) Bilgi konseyini kuralım. *Habertürk*, 22 Kasım 2003 tarihinde <http://turk.internet.com/haber> adresinden erişildi.
- Porat, M. U. (1977). *The information economy: Definition and measurement*. Washington, DC: US Department of Commerce Office of Telecommunication.
- Rayward, W. B. (1983). Librarianship and information research: Together or apart. (F. Machlup ve U. Mansfield, Ed.). *The study of information: Interdisciplinary messages* içinde (ss. 399-405). New York: John Wiley and Sons.
- Saygılı, Ş. (2003). *Bilgi ekonomisine geçiş sürecinde Türkiye ekonomisinin dünyadaki konumu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Tiwana, A. (2003). *Bilginin yönetimi*. [İstanbul]: Dışbank.
- Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (2001). *Avrupa Birliği yolunda bilgi toplumu ve e-Türkiye*. İstanbul: TÜSİAD.
- Vakıf Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı. *Risk sermayesi nedir?* 5 Aralık 2003 tarihinde <http://www.Vakifrisk.com.tr/rsnedir.htm> adresinden erişildi.
- Weill, P. ve Broadbent, M. (1999). *Enformasyon altyapısı: Şirketler için yeni bir kaldıraç* (A. G. Ünal, Çev.). İstanbul: Boyner Yayıncılık.
- Zhang, S. (2001). Human capacity building for the new economy. *Development OUTREACH*, 3 (3), 9-12.